



เอกสารวิชาการส่วนบุคคล

ประชาธิปไตยกับเศรษฐกิจยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์

จัดทำโดย นางสาวทิพวรรณ อุทัยสาง

รหัส ๖๕๐๙๑๑

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๙
วิทยาลัยสาขารัฐธรรมนุญ
สำนักงานสาขารัฐธรรมนุญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานสาขารัฐธรรมนุญ

กฎหมายที่เป็นแรงผลักดันสนับสนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยและเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีในยุคโลกาภิวัตน์ นำมาสู่ประเด็นที่น่าสนใจศึกษาวิเคราะห์ในบทความนี้เกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยในยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์หรือทุนนิยมหลังสมัยใหม่ ที่สังคมมนุษย์มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมเข้าสู่ยุค ๔.๐ โดยลำดับแรกเริ่มต้นจากการศึกษาถึง ๑. แนวคิดที่ว่าด้วยการปกครองระบอบประชาธิปไตยคลาสสิก เพื่อที่จะนำไปสู่การศึกษาความเปลี่ยนแปลง ๒. จากประชาธิปไตยสู่คณาธิปไตยทางการเงิน (The financial oligarchy) ซึ่งจะได้วิเคราะห์ในบริบทสังคมไทยจากนโยบาย “ประชานิยม” สู่ นโยบาย “ประชารัฐ” สะท้อนสภาวะการเมืองการปกครองในยุค “หลังประชาธิปไตย” (Post-Democracy) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. แนวคิดที่ว่าด้วยการปกครองระบอบประชาธิปไตยคลาสสิก

เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงในการปกครองระบอบประชาธิปไตยในสังคมการเมืองทั่วโลกยุคปัจจุบัน และทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สมควรที่จะศึกษาสาระสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยคลาสสิก ดังหัวข้อต่อไปนี้ ๑.๑ ความหมายของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ๑.๒ รูปแบบของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ๑.๓ หลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย และ ๑.๔ หลักประชาธิปไตยในทางเนื้อหา

๑.๑ ความหมายของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

แนวคิดหรือทฤษฎีประชาธิปไตยในทางการเมือง เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยการเข้าสู่อำนาจรัฐและการใช้อำนาจรัฐที่จะต้องมีที่มาหรือมีความยึดโยงกับประชาชน โดยแนวคิดประชาธิปไตยมีฐานมาจากทฤษฎีอำนาจอธิปไตย (La Souveraineté) หรืออำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศ ตามที่ปรัชญาการเมืองการปกครองสมัยใหม่ยอมรับกันว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ดังนั้น การปกครองระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นการปกครองที่อำนาจอประชาชนเป็นใหญ่ ประชาชนต้องเป็นผู้ให้ความเห็นชอบแก่ผู้ที่จะเข้ามาเป็นผู้แทนในการใช้อำนาจรัฐเพื่อปกครองบริหารประเทศแทนประชาชน อีกทั้งประชาชนจะต้องเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายและการควบคุมตรวจสอบการบริหารราชการแผ่นดิน ดังคำกล่าวที่เป็นอมตะของอับราฮัม ลินคอล์น อดีตประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาที่ว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน”

สำหรับความหมายตามถ้อยคำตัวอักษรในภาษาอังกฤษ Democracy มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า “Demos” แปลว่า ประชาชน และ “Kratos” หรือ “Kratia” แปลว่า อำนาจ ดังนั้น Democracy จึงมีความหมายตามคำศัพท์ว่า อำนาจของประชาชน และเมื่อพิจารณาถ้อยคำตามตัวอักษรในภาษาไทย คำว่า “ประชาธิปไตย” มาจากคำว่า “ประชา” ซึ่งก็คือ ประชาชน และ “อธิปไตย” ซึ่งมีความหมายว่า อำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศ ดังนั้น การปกครองระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นระบอบการปกครองที่อำนาจอการปกครองสูงสุดเป็นของประชาชน สอดคล้องกับคำอธิบายดังกล่าวข้างต้น

สำหรับประเทศไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ บัญญัติหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ไว้ดังนี้

มาตรา ๒ บัญญัติว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

มาตรา ๓ บัญญัติว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม”

๑.๒ รูปแบบของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

การที่ประชาชนซึ่งเป็นผู้ทรงอำนาจอธิปไตยจะใช้อำนาจในการปกครองบริหารประเทศ นั้นสามารถทำได้หลายรูปแบบ ได้แก่

(๑) ประชาธิปไตยทางตรง (La démocratie directe) เป็นการปกครองที่ประชาชนทุกคนมีอำนาจในการบริหารกิจการบ้านเมืองโดยตรง ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมือง การปกครอง รวมทั้งมีอำนาจควบคุมการบริหารรัฐกิจผ่านสภาประชาชน ซึ่งในสมัยกรีกโบราณ มีการปกครองในรูปแบบนครรัฐ มีจำนวนประชากรไม่มาก จึงสามารถปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยทางตรง^๒ ส่วนการเมืองการปกครองยุคปัจจุบัน ประชาชนอาจมีส่วนในการใช้อำนาจปกครองประเทศโดยตรงผ่านการออกเสียงลงประชามติสำหรับการดำเนินการทางการเมืองที่สำคัญ เช่น การให้ความเห็นชอบในร่างรัฐธรรมนูญที่แก้ไขเพิ่มเติม ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๕๖ (๘)^๓ ซึ่งการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเป็นการใช้อำนาจสถาปนารัฐธรรมนูญที่รับมาจากอำนาจปฐมสถาปนารัฐธรรมนูญ (Le pouvoir constituant dérivé) โดยที่อำนาจสถาปนารัฐธรรมนูญเป็นอำนาจของประชาชนตามทฤษฎีประชาธิปไตย ดังนั้น การให้ประชาชนออกเสียงลงประชามติในร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม จึงเป็นวิธีการหนึ่งของประชาธิปไตยทางตรง

^๒ ลิซิด ธีรเวคิน, “ประชาธิปไตยในทศวรรษ ๒๑ : ทางตัน ทางออก และแนวทางแก้ไข” ใน ประชาธิปไตยในทศวรรษใหม่, สถาบันพระปกครองม ๒๕๕๙, หน้า ๔

^๓ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๕๖ (๘) บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา ๒๕๕ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ให้กระทำได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ดังต่อไปนี้”

.....

(๑) ในกรณีสถาปนารัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมหมวด ๑ บททั่วไป หมวด ๒ พระมหากษัตริย์ หรือหมวด ๑๕ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติหรือลักษณะต้องห้ามของผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่หรืออำนาจของศาลหรือองค์กรอิสระ หรือเรื่องที่ทำให้ศาลหรือองค์กรอิสระไม่อาจปฏิบัติตามหน้าที่หรืออำนาจได้ ก่อนดำเนินการตาม (๗) ให้จัดให้มีการออกเสียงประชามติตามกฎหมายว่าด้วยการออกเสียงประชามติ ถ้าผลการออกเสียงประชามติเห็นชอบด้วยกับร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม จึงให้ดำเนินการตาม (๗) ต่อไป”

(๒) ประชาธิปไตยทางผู้แทน (La démocratie représentative) เป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนมิได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองของประเทศด้วยตัวเองโดยตรง แต่ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งตัวแทนให้ทำหน้าที่ตัดสินใจการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินแทนตน โดยประชาชนเลือกผู้แทนผ่านระบบพรรคการเมืองหลายพรรค เพื่อให้ผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่ทางนิติบัญญัติและบริหารแทนประชาชน ซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทางผู้แทนจะใช้ด้วยหลักเสียงข้างมาก

(๓) ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (La démocratie participative) เป็นรูปแบบการปกครองที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง ในกระบวนการต่าง ๆ ของรัฐ เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในระหว่างขั้นตอนการพิจารณาของรัฐ ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมุ่งที่การใช้อำนาจรัฐเฉพาะเรื่อง เช่น ในด้านการวางแผนการใช้ที่ดินและการวางผังเมือง ปัจจุบันขยายไปสู่การมีส่วนร่วมในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ รูปแบบของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมยังอาจปรากฏในระดับกฎหมายปกครอง (La démocratie administrative) โดยเฉพาะการดำเนินการตามกฎหมายวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง และกฎหมายข้อมูลข่าวสารของราชการ

๑.๓ หลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ในสังคมการเมืองยุคปัจจุบันซึ่งยึดหลักการปกครองระบอบเสรีประชาธิปไตยจะต้องมีหลักการพื้นฐาน ดังต่อไปนี้

๑) หลักอำนาจอธิปไตยของประชาชนหรือเป็นของปวงชน^๔ (La souveraineté populaire) หมายความว่า ประชาชนเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยประชาชนใช้อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครองโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง รวมถึงอำนาจในการถอดถอนตัวผู้ปกครอง

(๒) หลักการปกครองโดยฝ่ายเสียงข้างมาก^๕ (La majorité) ที่เคารพสิทธิฝ่ายเสียงข้างน้อย สะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่ แต่จะต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อย เพื่อให้ฝ่ายเสียงข้างน้อยได้ทำหน้าที่ควบคุมและถ่วงดุลการทำงานของฝ่ายเสียงข้างมาก

(๓) หลักการปกครองระบบผู้แทน ผ่านการเลือกตั้งทั่วไป^๖ (Le suffrage universel) ที่เป็นการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ โปร่งใส

(๔) หลักการมีพรรคการเมืองหลายพรรค เพื่อเสนอทางเลือกให้กับประชาชน โดยพรรคการเมืองมีบทบาทเป็นตัวกลางเชื่อมความต้องการและบทบาทของประชาชนกับรัฐบาล หากพรรคการเมืองสามารถชนะการเลือกตั้งได้เสียงข้างมากในรัฐสภา และจัดตั้งรัฐบาลพรรคการเมืองย่อมเป็นผู้

^๔ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน ว่าด้วยรัฐ รัฐธรรมนูญ และกฎหมาย, สำนักพิมพ์วิญญูชน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, ๒๕๕๕, หน้า ๒๔๐

^๕ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, “การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic Education) : แก้ปัญหาการเมืองไทย โดยสร้างประชาธิปไตยที่ “คน”, หน้า ๑๘๕

^๖ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, เพิ่งอ้าง, หน้า ๒๔๙-๒๕๙

กำหนดกฎหมายตามความประสงค์ของประชาชน และนำกฎหมายนั้นไปบังคับใช้ พรรคการเมืองกลายเป็นผู้นำความต้องการของประชาชนมาปฏิบัติให้เกิดผลด้วยตนเอง นอกจากนี้ การใช้อำนาจพรรคการเมืองยังหมายรวมถึงการที่พรรคการเมืองเป็นฝ่ายค้านที่คอยตรวจสอบควบคุมการใช้อำนาจของฝ่ายรัฐบาล โดยการตั้งกระทู้ถาม พิจารณากลับกรอกร่างพระราชบัญญัติ รวมทั้งการเสนอญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล^๗

(๕) หลักนิติรัฐ^๘ (L'Etat de droit) หรือหลักการปกครองโดยกฎหมาย ในรัฐที่ปกครองประชาธิปไตยย่อมยึดหลักว่ากฎหมายเป็นที่มาและเป็นกรอบแห่งการใช้อำนาจรัฐ

๑.๔ หลักประชาธิปไตยในทางเนื้อหา

ทฤษฎีประชาธิปไตย (La Démocratie) และอุดมการณ์เสรีนิยม (Liberalism) ทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจเป็นความสำเร็จของมนุษยชาติ โดยสาระสำคัญของประชาธิปไตยมุ่งที่การคุ้มครองสิทธิ (Les Droits) เสรีภาพ (La Liberté) และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของปัจเจกชน

ข้อความคิดหรือทฤษฎีประชาธิปไตย ทั้งประชาธิปไตยในทางรูปแบบ อันได้แก่ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมือง และประชาธิปไตยในทางเนื้อหาที่หมายความว่า การรับรองคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชน ซึ่งประการหลังนี้ ในรัฐธรรมนูญแห่งระบอบเสรีประชาธิปไตยถือว่าสิทธิมนุษยชน (Les droits de l'homme) และเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (Les libertés fondamentales) เป็นสาระสำคัญประการหนึ่งอันจะขาดมิได้ สังคมการเมืองใดที่รัฐและใช้อำนาจปกครองไม่เคารพต่อสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชน รัฐนั้นย่อมขาดความชอบธรรมในการเป็นรัฐเสรีประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ รัฐธรรมนูญจึงได้บัญญัติหลักเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนซึ่งสอดคล้องกับหลักนิติรัฐ (L'Etat de droit) ที่การเคารพและรับรองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชน อันเป็นคุณลักษณะที่ขาดไม่ได้ของรัฐที่เป็นนิติรัฐ องค์กรใช้อำนาจรัฐทุกประเภทต้องใช้อำนาจตามกรอบที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชน

เมื่อพิจารณารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ พบว่า นอกจากจะบัญญัติรับรองหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไว้ในมาตรา ๒ และมาตรา ๓ แล้ว ยังได้บัญญัติรับรองหลักการแห่งประชาธิปไตยในทางเนื้อหา คือ การรับรองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ไว้ดังนี้

มาตรา ๔ บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง”

^๗ เข็มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง, พรรคการเมือง, สืบค้นข้อมูลออนไลน์ที่ <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=%E0%B8%94%E0%B8%A3%E0%B8%84%E0%B8%91%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87>

^๘ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๘๖-๑๘๗

นอกจากนี้ เพื่อให้สิ่งที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองคุ้มครองไว้มีความศักดิ์สิทธิ์ มาตรา ๕ ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ก็ได้บัญญัติรับรองความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญไว้ ดังนี้

มาตรา ๕ บัญญัติว่า “รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎหรือข้อบังคับ หรือการกระทำใด ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติหรือการกระทำนั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้

เมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้บังคับแก่กรณีใด ให้กระทำการนั้นหรือวินิจฉัยกรณีนั้นไปตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

อย่างไรก็ดี เมื่อสังคมมนุษย์ได้พัฒนามาสู่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ๔.๐ ประกอบกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีก้าวหน้าไปไกลมาก พัฒนาการเช่นนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อรอบทางการเมืองและกฎหมายภายใต้ระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะระบอบประชาธิปไตยทางผู้แทนที่ในปัจจุบันมีข้อพิจารณาว่า การใช้อำนาจของผู้แทนไม่ได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง หากแต่เป็นการใช้อำนาจในการปกครองบริหารประเทศเพื่อผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง ไม่ว่าจะในช่วงที่ประเทศไทยมีประชาธิปไตยเต็มใบ หรือประชาธิปไตยภายหลังการรัฐประหาร จึงมีการศึกษาว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันเป็นการเข้าสู่การเมืองยุคหลังประชาธิปไตยที่มีลักษณะเป็น “ระบอบคณาธิปไตยทางการเงิน” ซึ่งจะได้อธิบายในหัวข้อถัดไป

๒. จากประชาธิปไตยสู่คณาธิปไตยทางการเงิน (The financial oligarchy)

ในหัวข้อนี้ จะได้ศึกษาปัจจัยที่ทำให้การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย แปรสภาพไปสู่ระบอบคณาธิปไตยทางการเงิน โดยเริ่มจาก ๒.๑ โลกาภิวัตน์กับรัฐและการเมืองยุคหลังสมัยใหม่ เพื่อที่จะเข้าใจถึง ๒.๒ ความหมายและลักษณะของการปกครองในระบอบคณาธิปไตยทางการเงิน และศึกษา ๒.๓ บทบาทของกลุ่มทุนในรัฐไทย เพื่อนำสู่การวิเคราะห์ ๒.๔ จาก “ประชานิยม” สู่ “ประชาธิปไตย” สะท้อนสถานะ “หลังประชาธิปไตย” (Post-Democracy) ที่อำนาจปกครองรัฐไม่ได้อยู่ที่ประชาชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ โลกาภิวัตน์กับรัฐและการเมืองยุคหลังสมัยใหม่

หากจะกล่าวถึงกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) อาจกล่าวในภาพรวมได้ว่าเป็นกระบวนการเคลื่อนไหว เคลื่อนย้ายและแลกเปลี่ยนทั้งมนุษย์ สินค้า บริการ ทุน เทคโนโลยี รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม อุดมการณ์และความเชื่อต่าง ๆ ไปทั่วทั้งโลก ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ ส่งผลให้มนุษย์ทั่วโลกมีปฏิสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายไว้ว่า^๙ โลกาภิวัตน์ เป็นการสร้างคำตามหลักการสนธิคำ ๒ คำ คือ “โลก” และ “อภิวัตน์” ซึ่งคำว่า “อภิวัตน์” มีความหมายว่า การเข้าถึง การแผ่ถึง การเอาชนะ ดังนั้น โลกาภิวัตน์ จึงความหมายว่า การแผ่ถึงกันทั่วโลก การเข้าถึงโลก และการเอาชนะโลก นั่นคือ เป็นการทำให้แพร่กระจายไปทั่วโลก หรือการเปลี่ยนแปลงที่กระทบถึงกันทั่วโลก การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง ทั้งนี้ เป็นผลมาจากการความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและระบบสารสนเทศ

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าในยุคปัจจุบัน โลกทั้งโลกเชื่อมถึงกัน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมส่วนหนึ่ง ส่วนใดของโลก ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ฯลฯ ย่อมส่งผลกระทบอย่างรวดเร็วและมีนัยสำคัญต่อส่วนอื่น ๆ ของโลก

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงแสดงถึงสภาวะ “รัฐหลังสมัยใหม่”^{๑๐} (The post-modern state) นั่นก็คือ การดำรงอยู่ของรัฐต่าง ๆ ส่วนหนึ่งถูกกำหนดหรือถูกจำกัดด้วยเวทีระหว่างประเทศ รัฐไม่อาจอยู่อย่างโดดเดี่ยว และท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ รัฐสูญเสียอัตลักษณ์โดยสิ้นเชิง นอกจากนี้ รัฐต่าง ๆ เริ่มสูญเสียอำนาจจัดการภารกิจที่ถือว่าเป็นภารกิจพื้นฐานของรัฐโดยมีองค์กรอื่นเข้ามาร่วมใช้อำนาจรัฐ โดยเฉพาะองค์กรกระจายอำนาจและองค์กรภาคเอกชนที่เข้ามาร่วมจัดทำบริการสาธารณะ รวมทั้งปัจจัยสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าปัญหาหรือความขัดแย้งร่วมของมนุษยชาติ มิใช่ของรัฐใดรัฐหนึ่ง หากแต่เป็นปัญหาร่วมกันของมนุษยชาติ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ปัญหาวิกฤติโลกร้อน และปัญหาการเกิดโรคระบาดทั่วโลกเป็นปัญหาของมนุษย์ทุกคนร่วมกัน นอกจากนี้ ผลจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมยุค ๔.๐ สังคมปัจจุบันยุคหลังสมัยใหม่เป็นสังคมที่มีความซับซ้อน ไม่เป็นระเบียบ และไม่มีขอบเขตจำกัด รวมทั้งไม่มีความชัดเจนตายตัว ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไร้พรมแดน

ข้อพิจารณาว่ายุคหลังสมัยใหม่ส่งผลกระทบต่อรัฐอย่างไร มีประเด็นพิจารณาในทางกฎหมาย คือ ประการแรกคืออำนาจอธิปไตยของรัฐถูกกระทบ ซึ่งส่งผลกระทบต่อแนวคิดว่าด้วยรัฐชาติ ดังตัวอย่างการเกิดขึ้นของสหภาพยุโรปและรัฐธรรมนูญยุโรปที่ส่งผลต่ออธิปไตยและระบบกฎหมายภายในของรัฐสมาชิกแห่งสหภาพยุโรป รวมทั้งส่งผลกระทบต่อหลักปรัมาคแห่งกฎหมาย ลักษณะเช่นเดียวกันนี้อาจเกิดขึ้นกับประเทศไทยเมื่อสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้พัฒนาไปในทิศทางเดียวกับสหภาพยุโรป ประการที่สอง การจัดองค์กรของรัฐและการใช้อำนาจจัดทำภารกิจของรัฐ ต้องปรับให้เหมาะสมกับภารกิจของรัฐที่ปรับเปลี่ยนไป กล่าวอีกนัยหนึ่ง สภาวะรัฐหลังสมัยใหม่ส่งผลต่อการปรับโครงสร้างองค์กรของรัฐและปรับเปลี่ยนแนวความคิดทางการเมืองการปกครองของรัฐ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนแนวคิดทางกฎหมาย อาจกล่าวได้ว่าในโลกยุคปัจจุบัน รัฐต่าง ๆ ล้วนกำลังประสบกับวิกฤติสถาปัตยกรรมแห่งรัฐที่จะสร้างประโยชน์สูงสุดต่อมนุษย์ในสังคม รัฐต่าง ๆ ประสบ

^๙ ข้อมูลออนไลน์จาก สำนักงานราชบัณฑิตยสภา <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=globalisazation-%E0%B8%82%E0%B8%A4%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A0%E0%B8%B4%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%85%E0%B8%83%E0%B8%8C>

^{๑๐} Jacques Chevallier, L'Etat post-moderne, L.G.D.J., ๒eme édition, ๒๐๐๔, pp. ๑๓-๑๘

ปัญหาการปรับใช้หลักการจัดองค์กรทางการเมืองการปกครอง และการบริหารราชการแผ่นดินให้เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคม นอกจากนี้ หลักการทางการเมืองปกครองที่สำคัญ ก็คือ หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากแนวคิดประชาธิปไตยคลาสสิก อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจในยุค “ทุนนิยมตอนปลาย” หรือ “ทุนนิยมโลกาภิวัตน์” ไปสู่ระบอบที่เรียกว่า “คณาธิปไตยทางการเงิน” ดังจะได้อธิบายในหัวข้อต่อไป

๒.๒ ความหมายและลักษณะของการปกครองในระบอบคณาธิปไตยทางการเงิน

จากพัฒนาการของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทางการเมืองที่มีพัฒนาการควบคู่กับระบบเศรษฐกิจเสรีนิยม ในลักษณะที่ประชาธิปไตยทางการเมืองส่งเสริมเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ดี เสรีนิยมทางเศรษฐกิจก็เอื้อต่อการที่ทรัพยากรและความร่ำรวยจะรวมศูนย์อยู่ในมือของกลุ่มคนเพียงกลุ่มน้อยที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ การเงินและอำนาจทางการเมืองการปกครอง จึงเรียกรูปแบบการปกครองที่เกิดขึ้นนี้ว่า “ระบอบคณาธิปไตยทางการเงิน” (The financial oligarchy) โดยเฉพาะเมื่อก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ กลุ่มคณาธิปไตยทางการเงินนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทุนข้ามชาติ โดยที่คนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจทางการเงินนี้มีอิทธิพลการดำเนินการทางการเมืองของรัฐในลักษณะที่แตกต่างจากกลุ่มเคลื่อนไหวของภาคสังคมโดยทั่วไป และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจดังกล่าวมีสื่ออยู่ในมือด้วย การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจึงอาจเป็นเพียง “การเจรจาต่อรอง” (Lobbying) และการกล่อมเกลารหรือชักจูงประชาชนให้คล้อยตามเพื่อผลประโยชน์ ความร่ำรวยและอำนาจที่เพิ่มขึ้นของกลุ่มคณาธิปไตย ประชาชนได้รับประโยชน์ตอบแทนเพียงเล็กน้อย

Colin Crouch^{๑๑} นักรัฐศาสตร์ และนักสังคมวิทยาการเมืองชาวอังกฤษ เขียนหนังสือชื่อว่า “การเมืองในยุคหลังประชาธิปไตย” อธิบายในมุมมองพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมวิทยาต่อปรากฏการณ์หลังประชาธิปไตยของตะวันตก โดยกล่าวว่า เสรีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจมีความอ่อนแอกับประชาธิปไตยทางการเมือง กล่าวคือ เสรีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ละทิ้งข้อความคิดของประชาธิปไตยทางการเมือง โดยที่ประชาธิปไตยทางการเมืองตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคทางสังคมแบบสัมพัทธ์ ภายใต้เงื่อนไขที่มีประชาชนที่มีบทบาทในทางการเมือง และในรัฐที่ดำรงอยู่ในบทบาทที่เป็นผู้ควบคุมกำกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์ซึ่งเรียกว่ายุคหลังทุนนิยม (Post-Capitalism) รัฐมีการขับเคลื่อนด้วยหลักการที่ตรงกันข้าม นั่นคือการเมืองกลายเป็นเรื่องของคนชั้นนำที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมของประชาชนจำกัดอยู่ที่สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง บทบาทของรัฐในฐานะที่เป็นผู้กำกับทางเศรษฐกิจลดลง และภาวะความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจมีเพิ่มมากขึ้น เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองที่เกิดขึ้นทั่วโลกทั้งประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา

การเกิดขึ้นของระบอบคณาธิปไตยทางการเงิน (The financial oligarchy) นี้ สังคมประชาธิปไตยตะวันตกได้อธิบายว่าเป็นสิ่งที่แสดงถึงสภาวะหลังประชาธิปไตย (Post-Democracy)

^{๑๑} Colin Crouch, Post-Democracy, ๒๐๐๔

ซึ่งปรากฏการณ์เช่นเดียวกันนี้ก็เกิดขึ้นในสังคมประชาธิปไตยทั่วโลก ดังจะได้ศึกษาถึงปรากฏการณ์ “ทุนพันลึก” ในรัฐไทยในหัวข้อต่อไป

๒.๓ บทบาทของกลุ่มทุนในรัฐไทย

สำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย หากพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับกลุ่มทุนต่าง ๆ ผาสุก พงษ์ไพจิตร^{๑๒} ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างรัฐไทยกับกลุ่มทุนธุรกิจ และอธิบายถึงการที่นายทุนใหญ่เข้ามามีบทบาททางการเมืองหรือมีบทบาทเกี่ยวกับนโยบายของรัฐมากขึ้น นับตั้งแต่การเมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึงปัจจุบัน โดยอาจลำดับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มทุนธุรกิจ ได้ดังนี้

(๑) ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยเฉพาะในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ - ๒๕๐๐ เป็นช่วงที่ภาคธุรกิจไทยยังไม่เข้มแข็ง และภาคเกษตรมีความสำคัญกว่าภาคอุตสาหกรรม เศรษฐกิจของประเทศไทยมีสหรัฐอเมริกาและธนาคารโลกคอยหนุนหลังด้านนโยบายด้านเศรษฐกิจ ในขณะที่ระบบการปกครองไทยมีลักษณะเป็นรัฐข้าราชการ (Bureaucracy) นักธุรกิจจึงมักจะอยู่ข้างหลังและถูกกำกับด้วยข้าราชการหรือนักการเมือง แทบจะไม่มีบทบาทที่จะเข้ามามีส่วนในการกำหนดนโยบายของรัฐ

(๒) ภายหลังจากประเทศไทยมีการจัดทำมีแผนเศรษฐกิจแห่งชาติภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒^{๑๓} จนถึงสมัย พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี เศรษฐกิจของไทยเริ่มมีการปรับเปลี่ยน กล่าวคือ มีการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม มีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. ๒๔๙๗ เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๔๙๗ ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับแรกของไทยที่แสดงเจตนารมณ์ในการส่งเสริมการลงทุนของเอกชนและการลงทุนจากต่างประเทศ โดยเศรษฐกิจของไทยในขณะนั้นได้รับอิทธิพลของทุนนิยมโลก คือธนาคารโลกและโดยเฉพาะอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาที่ต้องทำสงครามเย็นกับฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ด้วยการพยายามผลักดันนโยบายเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีนิยมเพื่อปิดล้อมการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในเอเชียหลังจีนปฏิวัติสำเร็จในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งประเทศไทยก็เป็นเป้าหมายที่สหรัฐต้องช่วยเหลือไม่ให้เกิดเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ ในยุคนี้เองที่นักธุรกิจเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง แต่อำนาจการเมืองกระจายเป็นหลายชั่วอำนาจ ไม่มีลักษณะรวมศูนย์ รัฐบาลที่เกิดขึ้นคือการรวมกลุ่มของนักการเมืองขนาดเล็กหลายพรรคในลักษณะเป็นพรรคร่วมรัฐบาล

^{๑๒} ผาสุก พงษ์ไพจิตร, “ทุนพันลึก บทวิเคราะห์ประชารัฐผลพวงจากความสัมพันธ์ รัฐ-ทุน”, รายงานคำอภิปรายของ ผาสุก พงษ์ไพจิตร ว่าด้วยความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างรัฐกับนักธุรกิจที่มีต่อนโยบายเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ และความเหลื่อมล้ำในสังคม ในห้องเรียนของศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง หรือ TCIJ School Season ๕, สืบค้นข้อมูลที่ <https://prachatai.com/journal/๒๐๑๘/๐๖/๗๗๔๗๐>

^{๑๓} ขาดิชัย มุกสง, การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สถาบันพระปกเกล้า, สืบค้นข้อมูลออนไลน์ที่ <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=%E0%B4%84%E0%B4%82%E0%B4%A3%E0%B4%88%E0%B4%B1%E0%B4%85%E0%B4%B3%E0%B4%81%E0%B4%8C%E0%B4%8A%E0%B4%B1%E0%B4%82%E0%B4%B2%E0%B4%80%E0%B4%A5%E0%B4%A3%E0%B4%A4%E0%B4%80%E0%B4%81%E0%B4%82%E0%B4%83%E0%B4%84%E0%B4%A1%E0%B4%81%E0%B4%8B%E0%B4%88%E0%B4%87%E0%B4%A%E0%B4%82%E0%B4%85%E0%B4%84>

นักธุรกิจทั้งระดับประเทศและระดับท้องถิ่นไทยสามารถเข้าถึงทรัพยากรบางอย่างที่ต้องการเข้าถึงนโยบายของรัฐ การได้รับสัมปทานจากรัฐ และได้รับสิทธิพิเศษจากระบบรัฐ ส่งผลต่อการเพิ่มกำไรและผลประโยชน์ทางธุรกิจได้ เช่น สามารถเช่าที่ดินจากรัฐหรือได้เข้าร่วมโครงการของภาครัฐ ได้สัมปทานโครงการใหญ่ ๆ ด้วยเหตุนี้ จึงมีนักธุรกิจที่เริ่มเข้าสู่การเมือง

ในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. ๒๕๓๑ - พ.ศ. ๒๕๓๔) มีนโยบายทางการเมืองและเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ นโยบาย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” ส่งเสริมให้เอกชนเข้ามาลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศหลายโครงการ เช่น โครงการโทรศัพท์พื้นฐาน ๓ ล้านเลขหมาย โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ โครงการรถไฟฟ้ามหานครในเขตกรุงเทพมหานคร และโครงการทางด่วนยกระดับ ฯลฯ ทำให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศไทยเจริญเติบโตมาก จนมีการคาดหมายว่าประเทศไทยจะเป็น “เสือตัวที่ห้า” ของเอเชีย (Fifth Asian Tiger) ต่อจากเกาหลีใต้ ฮองกง สิงคโปร์ และไต้หวัน ในยุคนี้ กลุ่มพ่อค่านายทุนมีบทบาทครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศมากขึ้น ไม่เพียงแต่รัฐบาลพลเอกชาติชายมีรัฐมนตรีที่มีภูมิหลังเป็นพ่อค่านายทุนถึง ๖๐% เท่านั้น สภาผู้แทนราษฎรยังประกอบด้วยสมาชิกที่มีอาชีพประกอบธุรกิจการค้ามากกว่า ๓๐% อีกด้วย อีกทั้งกลุ่มนายทุนพาณิชย์และนายทุนอุตสาหกรรมยังเป็นผู้สนับสนุนทางการเงินที่สำคัญของพรรคการเมืองต่าง ๆ และมีการแต่งตั้งตัวแทนกลุ่มนายทุนอุตสาหกรรมเข้าไปเป็นกรรมการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^{๑๔} โดยการบริหารงานของรัฐบาลมีข้อกล่าวหาเกี่ยวกับการทุจริตในโครงการลงทุนของรัฐ อันเป็นสาเหตุของการถูกยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๔

จากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองของประเทศไทยมีลักษณะดังที่กล่าวมาข้างต้นต่อเนื่องจนถึงสมัยรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร เกิดระบอบพรรคพวกนิยมทักษิณ^{๑๕}

(๓) ปัจจัยสำคัญอีกประการที่ทำให้ประเทศไทยมีความเป็น “รัฐพันลึก” ที่พัวพันซับซ้อนระหว่างเครือข่ายอำนาจรัฐและกลุ่มทุนธุรกิจ คือ การรัฐประหาร ซึ่งภายหลังรัฐประหารเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ทำให้กลุ่มทุนใหญ่เข้ามามีบทบาทการในทางเศรษฐกิจการเมืองไทย ดังจะเห็นได้จากนโยบาย “ประชารัฐ” ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างรัฐกับกลุ่มทุนธุรกิจ^{๑๖} โดยที่การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของกลุ่มทุนธุรกิจ ยังอาจจะมีส่วนในนโยบายอื่น ๆ ของรัฐบาล ทั้งนโยบายเศรษฐกิจ

^{๑๔} ข้อมูลออนไลน์ จาก <http://www.rangsun.econ.tu.ac.th/data/๐๕/๐๕-๐๒-๐๕-%E๐%B๙% ๘๐%E๐%B๘%A๘%E ๐%B๘%A๓%E๐%B๘%A๙%E๐%B๘%๙๐%E๐%B๘%๘๑%E๐%B๘%B๔%E๐%B๘%๘๘%E๐%B๘%๘๔%E๐%B๘%๘๗%E ๐%B๘%A๒%๒๐%E๐%B๘%๙A%E๐%B๘%๙๙%E๐%B๘%๘๐%E๐%B๘%AA%E๐%B๘%๘๙%E๐%B๘%๙๙%E๐%B๘% ๙๗%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%๘๗%E๐%B๘%๘๑%E๐%B๘%AB%E๐%B๘%๘๘%E๐%B๘%๘๗%E๐%B๘%๘๔%E๐%B๘%A ๗%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%A๑%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%B๘%E๐%B๘%๘๘%E๐%B๘%๘๗%E๐%B๘%๘๒%E๐%B๘%A๓%E ๐%B๘%๘๘%E๐%B๘%๙๙%E๐%B๘%๘C.pdf>

^{๑๕} ผาสุก พงษ์ไพจิตร, เรื่องเดียวกัน

^{๑๖} ทีมข่าวการเมืองหนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ, “ทุนการเมือง พลังประชารัฐ ยังอู้ฟู”, หน้า ๑๔ หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ ฉบับ ๓๔๖๓ ระหว่างวันที่ ๒๑ - ๒๔ เมษายน ๒๕๖๒, สืบค้นจาก <https://www.thansettakij.com/politics/๓๔๕๕๗๕>

การจัดสรรงบประมาณ การกระจายอำนาจ นโยบายเกี่ยวกับบทบาทของภาคประชาสังคม สิทธิเสรีภาพของสื่อ นโยบายลดความเหลื่อมล้ำและรวมทั้งเรื่องรัฐสวัสดิการของประชาชนด้วย^{๑๗}

๒.๔ จาก “ประชานิยม” สู่ “ประชารัฐ” สะท้อนสถานะ “หลังประชาธิปไตย” (Post-Democracy) ที่อำนาจปกครองประเทศไม่ได้อยู่ที่ประชาชน

จากปรากฏการณ์ความเป็นจริงของสังคมการเมืองไทยที่มีลักษณะความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างรัฐและกลุ่มทุนธุรกิจ แสดงถึงลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปของการปกครองระบอบประชาธิปไตยไทย ซึ่งมีลักษณะเป็นระบอบคณาธิปไตยทางการเงิน ที่แม้จะมีการเลือกตั้งหรือไม่มีการเลือกตั้ง ประชาชนก็ไม่ได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศอย่างแท้จริง โดยประชาชนถูกลดบทบาทเป็นเพียงผู้ที่ได้รับการคุ้มครองจากรัฐ ดังจะเห็นได้จากนโยบายของรัฐ จาก “ประชานิยม” สู่ “ประชารัฐ”

(๑) ประชานิยม^{๑๘}

ประชานิยมเป็นนโยบายการเมืองที่ประชาชนชาวไทยคุ้นเคยมาช้านาน เนื่องจากเป็นนโยบายที่รัฐบาลทุกรัฐบาลกำหนดขึ้นเพื่อการยกระดับมาตรฐานชีวิตประชาชน โดยเฉพาะประชาชนระดับรากหญ้า นโยบายประชานิยมประสบความสำเร็จอย่างมากในสมัยพรรคไทยรักไทย ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๔ จนถึงรัฐบาลพรรคเพื่อไทย ก่อนเกิดรัฐประหารในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ตัวอย่างผลงานที่เป็นรูปธรรม เช่น นโยบาย ๓๐ บาทรักษาทุกโรค ซึ่งเป็นเหมือนหลักประกันรักษาสุขภาพถ้วนหน้า ทำให้ประชาชนเข้าถึงการบริการสาธารณสุขได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ ยังมีนโยบายกองทุนหมู่บ้าน ที่รัฐสามารถทำให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งทุนได้ง่าย รวมถึง นโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และกองทุน SML ที่ให้ท้องถิ่นตัดสินใจเองว่าจะพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างไร และกองทุน SMEs เพื่อส่งเสริมธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม รวมไปถึง นโยบายจำนำข้าวหรือประกันราคาข้าว นโยบายรถคันแรกและบ้านหลังแรก สมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นต้น ซึ่งนโยบายประชารัฐที่กล่าวมานี้จัดว่าเป็นนโยบายประชานิยมที่ประชาชนได้รับประโยชน์ โดยหลักคิดของนโยบายประชานิยมที่ผ่านมาคือ ประชาชนต้องมีสุขภาพดี เข้าถึงแหล่งทุน และสามารถประกอบธุรกิจสร้างรายได้ ยกยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชน และมีการกระจายรายได้ได้อย่างทั่วถึง

^{๑๗} ผาสุก พงษ์ไพจิตร, เรื่องเดียวกัน

^{๑๘} สมพงษ์ เกศานุช และคณะ, “บทวิเคราะห์นโยบายแห่งรัฐ จาก “ประชานิยม” สู่ “ประชารัฐ” : ความเหมือนและข้อแตกต่าง จากการกำหนดทิศทางของรัฐบาลไทย Analysis of State Policy of “Populism” to “Civil State” Similarities and Differences from Thai Government’s Direction”, วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐) ฉบับพิเศษ, หน้า ๓๖๑ - ๓๗๕

(๒) ประชาธิปไตย^{๑๙}

ในขณะที่นโยบาย “ประชาธิปไตย” ของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นั้น มีความมุ่งหมายถึงการที่ประชาชนและรัฐร่วมมือกันในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม สอดคล้องกับการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ของรัฐบาล ที่ว่า “สานพลังประชารัฐเพื่อเศรษฐกิจฐานราก” อันเป็นที่มาของแนวคิด “ยุทธศาสตร์ประชารัฐ” ที่รัฐบาลมีความเชื่อว่านโยบายประชารัฐมีกลไกและมีกระบวนการที่แตกต่างจากประชานิยม โดยกล่าวว่าเป็นยุทธศาสตร์ในการวางเศรษฐกิจฐานรากอย่างเป็นทางการ ซึ่งจะเป็นการรวมพลังทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะอยู่ในภาคประชาชน ภาคธุรกิจ หรือภาครัฐ ทุกคนก็คือประชาชนของชาติ โดยรัฐบาลจะเป็นผู้อำนวยความสะดวก สนับสนุน เปิดช่องทางให้เอกชน ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมตามกระบวนการประชาธิปไตย ทำให้การบริหารงานต่าง ๆ ไม่สร้างความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างประชาชนกับรัฐบาล มุ่งที่การสร้างเครือข่ายประชารัฐในทุกด้าน โดยมีหลักคิดสำคัญคือ การสร้างความเข้มแข็งแก่ประเทศต้องเริ่มตั้งแต่ฐานราก โดยต้องร่วมมือกันทำให้เกิดความชัดเจนระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาชน และท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างเศรษฐกิจฐานราก ตลอดจนการลดปัญหาความเหลื่อมล้ำ และสร้างความเสมอภาคในการเข้าถึงการบริการของรัฐ และกระบวนการทางกฎหมายต่าง ๆ ทั้งนี้ โดยมีหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาการดำเนินการในยุทธศาสตร์ชาติ โดยรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ประกาศความตั้งใจที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาบ้านเมือง และสร้างความเข้มแข็งในชุมชนท้องถิ่น โดยจะส่งเสริมด้านการตลาด ซึ่งมีแนวคิดที่จะเปิดตลาดกลางเพิ่มขึ้น เพื่อให้เกษตรกรมีการเชื่อมต่อและพบกับผู้ค้าโดยตรง เป็นการสร้างเครือข่ายในท้องถิ่น และสร้างความสมดุลของราคาสินค้า โดยจะต้องมีการพัฒนาสินค้าอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ ตลอดจนการทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางแห่งภูมิภาคอาเซียนจึงอาจพิจารณาได้ว่านโยบายประชารัฐเป็นนโยบายที่ไหลไปตามกระแสประชาธิปไตยแบบคณาธิปไตยทางการเงิน จากการทำกลุ่มทุนธุรกิจเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ แต่ในขณะเดียวกันก็จะเห็นได้ว่าการดำเนินยุทธศาสตร์ประชารัฐก็พยายามแก้ไขกระแสคณาธิปไตยทางการเงิน ด้วยการที่รัฐบาลพยายามจะเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” และเปิดช่องทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตามกระบวนการประชาธิปไตย มุ่งสร้างเครือข่ายประชารัฐและสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคทุนธุรกิจและภาคประชาชน สร้างเศรษฐกิจฐานรากและลดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ดังตัวอย่างนโยบายประชารัฐ เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง โครงการบ้านประชารัฐ โครงการโรงเรียนประชารัฐ รวมทั้งนโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ หรือที่เรียกกันติดปากว่าบัตรคนจน เป็นต้น สมพงษ์ เกศานุช และคณะ^{๒๐} วิเคราะห์ไว้ว่า การกำหนดนโยบายประชารัฐเป็นการอุดหนุนของนโยบายประชานิยมที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบ หรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบาย โดยนโยบายประชารัฐเป็นการนำกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อดำเนินกิจกรรมตามนโยบายร่วมกัน แต่อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน ปัญหาที่แท้จริงของนโยบายประชารัฐมีที่มาจาก

^{๑๙} รติมา คชนันท์, “วิเคราะห์ จุดต่าง ประชาธิปไตย-ประชานิยม” แหล่งข้อมูลบทความออนไลน์จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=๓๑๘๖๒

^{๒๐} สมพงษ์ เกศานุช และคณะ, อ่างแก้ว, หน้า ๓๖๙-๓๗๐

ความชอบของธุรกิจภายในประเทศ รัฐบาลออกนโยบายโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ และบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนจากการระบาดของโรคติดเชื้อโควิด ๑๙

บทสรุป

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ระบบเศรษฐกิจตามแนวคิดเสรีทางเศรษฐกิจได้พัฒนาไปสู่ระบบที่เรียกว่า “ทุนนิยมโลกาภิวัตน์” “ทุนนิยมหลังสมัยใหม่” หรือ “หลังทุนนิยม” สังคมการเมืองในระบบประชาธิปไตยทั่วโลกซึ่งมีพลังการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นแรงขับเคลื่อน ภาคธุรกิจและกลุ่มทุนทั้งกลุ่มทุนภายในประเทศและกลุ่มทุนข้ามชาติเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองและการบริหารราชการแผ่นดิน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะของประเทศมากขึ้น จึงเป็นประเด็นที่ทั่วโลกตั้งคำถามถึงการเปลี่ยนรูปของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศไปสู่ระบอบคณาธิปไตยทางการเงินที่ทิศทางการดำเนินกิจการภาครัฐถูกกำหนดโดยชนชั้นนำทางเศรษฐกิจที่มีอำนาจทางการเมือง ทั้งกลุ่มทุนภายในประเทศและกลุ่มทุนข้ามชาติ ซึ่งประเทศตะวันตกที่มีการพัฒนาการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยมั่นคงดีแล้วก็ตกอยู่ในสภาวะหลังประชาธิปไตย เช่นเดียวกับประเทศกำลังพัฒนาประชาธิปไตยเช่นประเทศไทย จากการศึกษาเพื่อจัดทำบทความนี้ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างอำนาจรัฐและกลุ่มทุนไทยและกลุ่มทุนข้ามชาติ ที่เป็นปัจจัยสำคัญทำให้ประชาชนไม่ได้มีอำนาจและบทบาทในการบริหารและกำหนดนโยบายสาธารณะของประเทศ โดยประชาชนชาวไทยถูกลดบทบาทเป็นเพียงผู้รับประโยชน์และรับการคุ้มครองจากรัฐ ดังจะเห็นได้จากทั้งนโยบายประชานิยมและนโยบายประชารัฐ ที่ท้ายที่สุดแล้วผู้ที่ได้รับผลประโยชน์มากที่สุดคือกลุ่มทุนธุรกิจ

ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยในยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์มีลักษณะในทางการเมืองที่เรียกว่า “ยุคหลังประชาธิปไตย” ซึ่งประชาชนไม่ได้มีอำนาจในทางการเมืองการปกครองและไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของประเทศผ่านระบอบประชาธิปไตยทางผู้แทน ดังนั้น เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของระบอบประชาธิปไตยทางผู้แทน สมควรที่จะส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยในรูปแบบประชาธิปไตยทางตรงและประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะประชาธิปไตยในระดับกฎหมายปกครองผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในดำเนินการของรัฐตามกฎหมายวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง และกฎหมายข้อมูลข่าวสารของราชการ รวมทั้งมุ่งเน้นที่ประชาธิปไตยในทางเนื้อหาผ่านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโดยองค์กรตุลาการ

บรรณานุกรม

๑. เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน ว่าด้วยรัฐ รัฐธรรมนูญ และกฎหมาย, สำนักพิมพ์วิญญูชน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, ๒๕๕๕
๒. สถาบันพระปกเกล้า, ประชาธิปไตยไทยในทศวรรษใหม่, กรุงเทพฯ : ๒๕๕๙
๓. พิชัย นริพทะพันธุ์, ประชาานิยมVSประชารัฐ, วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๓, สืบค้นข้อมูลออนไลน์ที่ https://www.matichon.co.th/article/news_๒๔๑๕๑๗๖
๔. ประชาไท, ‘ประชานิยม’ คืออะไร? พร้อมหาคำตอบอนาคตคนไทยกับนโยบายประชานิยม จากอดีตสู่ปัจจุบัน, สืบค้นข้อมูลออนไลน์ที่ <https://prachatai.com/journal/๒๐๒๑/๐๘/๙๔๗๓๘>
๕. ความรู้เรื่องประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ฐานรากของถนนสู่ประชาธิปไตยอันสมบูรณ์, เอกสาร นรม. แจกในการประชุม ครม. ครั้งที่ ๙/๒๕๖๐
๖. ผาสุก พงษ์ไพจิตร, “ทุนพันลึก บทวิเคราะห์ประชารัฐผลพวงจากความสัมพันธ์ รัฐ-ทุน”, รายงานคำอภิปรายของ ผาสุก พงษ์ไพจิตร ว่าด้วยความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างรัฐกับนักธุรกิจที่มีต่อ นโยบายเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ และความเหลื่อมล้ำในสังคม ในห้องเรียนของศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวน เพื่อสิทธิพลเมือง หรือ TCIJ School Season ๕, สืบค้นข้อมูลที่ <https://prachatai.com/journal/๒๐๑๘/๐๖/๗๗๔๗๐>
๗. สมพงษ์ เกศานุช และคณะ, “บทวิเคราะห์นโยบายแห่งรัฐ จาก “ประชานิยม” สู่ “ประชารัฐ” : ความเหมือนและข้อแตกต่าง จากการกำหนดทิศทางของรัฐบาลไทย Anlysis of State Policy of “Populism” to “Civil State” Similarities and Differences from Thai Government’s Direction”, วารสารวิชาการธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐) ฉบับพิเศษ